

Биљана ВАСИЋ

Софијски универзитет „Св. Климент Охридски“

Софија, Бугарска

bilja.vasic@gmail.com

КОЊ КАО ЕТАЛОН ПОРЕЂЕЊА У ТВОРБИ ПРИДЕВА СА ЗНАЧЕЊЕМ СЛИЧНОСТИ

Biljana VASIĆ

St. Kliment Ohridski University of Sofia

Sofia, Bulgaria

bilja.vasic@gmail.com

THE HORSE AS THE BASIS OF COMPARISON IN THE FORMATION OF ADJECTIVES WITH THE MEANING OF SIMILARITY

The article examines the formal and semantic structure of adjectives with the meaning of similarity and the horse as the basis of comparison in the formation of these adjectives. The meaning of similarity is realized on the basis of different connotations and associations related to the horse. These adjectives are derived with different affixes: *-ast*, *-ovit*, *-ski* etc.

Keywords: basis of comparison, collective expression, derivational formants, morphological derivatives, meaning of similarity, semantic derivatives.

1. УВОД

Коњ је од давнина део човековог живота. Био је неопходан човеку као главна транспортна и теглећа марва – основни помагач и у миру и у рату. С коњем се повезивало богатство и друштвени углед. Изазивао је и изазивао дивљење, представља „снагу, моћ, издржљивост, посвећеност, свест о снази која се може постићи исконском сарадњом, ширење својих потенцијала, доминацију и контролу над својим окружењем” (Камингс 2004: 68, према Новокмет 2016: 324).

Као такав, коњ заузима важно место у историји и митологији српског етноса. Спада у култне животиње којих је некад било неупоредиво више него данас и којима је придаван посебан значај. Нераздвојни је део ванјезичке стварности, а одговарајући назив (одн. називи) тог појма – део језика.

2. ПОРЕЂЕЊЕ СА КОЊЕМ – РАЗЛИЧИТА ЈЕЗИЧКА СРЕДСТВА

Својом снажном и великом грађом, бојом и уопште физичким изгледом, физичким способностима, као и неким недиагностичким, приписаним својствима (ограниченост, па и глупост) коњ је служио и служи као еталон поређења.

У том смислу занимљиве су вербалне асоцијације на лексему *коњ* предочене у *Обратном асоцијативном речнику српскога језика* (II део; од реакције ка стимулусу) – одакле сазнајемо да је именица *коњ* најчешће била реакција на именицу *лепотан* (30 пута), а затим и на придеве *јак* (13 пута), *велик* (5 пута), *бесан*, *добар*, *горд*, *зуб* (4 пута) итд. (в. Драгићевић, Пипер, Стефановић 2011: 245–246). Ако је судити по забележеним асоцијацијама, у српској лингвокултуралној заједници најчешће се поређење са коњем врши на основу снаге, односно величине.

Притом се то поређење на језичком плану може реализовати различитим језичким средствима. Уп.:

1) *поредбеним конструкцијама*: животиња га, изгледа, није ни осетила, мада је на пуцањ пушке убрзала кораке и почела летети *као коњ у галопу*; Хм! – рече Мајен и учини покрет главом *као коњ који се узјогуни*; Други опет, поручник Шлајснер, тај је умео ушима да стриже, *а разњишти се као пастув*; За све време мога говора господин пуковник није ништа друго радио, него је само шкљоцао зубима *као кобила када јој се услед смрзле репе следи језик* итд.;

2) *поредбеним фразеологизмима*, уп.: *радити као коњ* 'радити много и напорно' (ФРСЈ: 430); *матор као ђогат* 'веома стар'; 'веома изнемогао, малаксао, слаб' (ФРСЈ: 268);

3) глаголом *коњосати експр.* 'напорно радити, мучити се' (РСЈ2: 553) – карактеристичан за разговорни стил језика: Једно време *коњосао је* у салону тепиха и завеса; То је епопеја, „*како сам коњосала*” годину дана у држави Немачкој;

4) прилогом *коњски* 'као коњ, тешко, мучно': ~ *радити* (РСЈ2: 553) настао поприложаванем (адвербијализацијом) придева *коњски*;

5) Придеви са значењем сличности представљају једну од могућих језичких реализација тог когнитивног процеса¹.

3. ПРИДЕВИ СА ЗНАЧЕЊЕМ СЛИЧНОСТИ КАО ЈЕДНО ОД ЈЕЗИЧКИХ СРЕДСТАВА ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ ПОРЕЂЕЊА СА КОЊЕМ

3.0. МОТИВНА ИМЕНИЦА

Анализирани су придеви са значењем сличности који као мотивну именицу садрже лексему *коњ* и одговарајуће *хипониме* (у погледу пола – *кобила*, *ајгир*, *пастув* и *пастух*; у погледу узраста – *ждребе*, *рага* и у погледу боје длаке – *дорат*, *кулаш*), као и називе делова тела коња (али и других животиња) (*грива*, *копито*), одн. предмете повезане са коњима (*потковица*, *седло*).

¹ Под *придевима са значењем сличности* подразумевамо придеве чије се примарно или секундарно значење може експлицирати парафразом: 'који је као *и*' (*и* = именица), 'који је као у *и* (Ген.)' и сл.

Већина наведених мотивних именица има секундарно значење (значења). Лексемама *коњ*, *кобила* и *ајгир* се може означавати и човек сличних физичких или психичких карактеристика (негативна експресивна вредност), док друге секундарно означавају предмет, биљку или др. животињу (без експресивне маркираности), при чему је најчешћи случај асоцијација по облику или изгледу, ређе по боји, намени и сл. За именице *пастув* и *пастух*, *ждребе*, *рага*, *дорат* и *копито* у РСЈ2 нису забележене секундарне значењске реализације, што свакако не значи да оне не постоје у језику (нпр., лексема *пастув* поред основног значења 'неушкопљен, неујаловљен, неуштројен коњ' може се употребљавати и у значењу 'добар љубавник'). Ипак, у следећој табели ће бити предочено значење мотивних именица онако како је оно забележено у РСЈ2.

Табела 1. Примарно и секундарно значење мотивних именица према РСЈ2

семантичка група	именица	основно значење	секундарно значење (значења)	
			предмет, биљка, животиња (мртве метафоре, термини и сл.)	човек
КОЊ И ХИПОНИМИ КОЊА	коњ	1. зоол. а. 'сисар <i>Equus caballus</i> из реда копитара, домаћа животиња која служи за вучу и јахање'. б. 'општи назив за копитаре рода <i>Equus</i> из пор. <i>Equidae</i> ';	3. 'дрвени, камени и сл. кип, статуа коња (1а)'; 'уопште фигура коња обликована или нацртана'. 4. 'назив за разне предмете који својим изгледом, наменом и сл. подсећају на коња (1а)'. 6. 'у дечјим играма предмет, мотка и сл. на којем се јаше';	2. фиг. пеј. 'незграпан, глуп, ограничен човек' (РСЈ2: 552–553)
	кобила	1. а. 'женка коња'	2. 'назив за разне подупираче, ослонце, греде и сл.'	1. б. фиг. пеј. 'о женској особи' (РСЈ2: 532)
	ајгир	'ждребац, пастув'		фиг. пеј. похотљив човек (РСЈ2: 20)
	пастув и пастух	'неушкопљен, неујаловљен, неуштројен коњ' (РСЈ2: 902)		

КОЊ И ХИПОНИМИ КОЊА	ждребе	'младунче коња (и сличних животиња)' (РСЈ2: 351)		
	рага	'мршав, изнемогао, ислужен коњ'; 'старо, рђаво кљусе' (РСЈ2: 1082)		
	дорат	'коњ тамнориђе боје' (РСЈ2: 293);		
	кулаш	1. а. 'коњ риђе, пепељасте или жућкастосиве длаке'; 'име таквом коњу';	кулаш 1. б. 'голуб чије је перје такве [риђе, пепељасте или жућкастосиве] боје'. 2. агр. 'врста округластог и жућкастог пасуља' (РСЈ2: 598);	
ДЕЛОВИ ТЕЛА КОЊА	грива	а. 'дугачке и густе длаке на врату неких сисара (коња, лава и др.)';	б. фиг. 'дуга, бујна, разбарушена коса' (РСЈ2: 213)	
	копито	1. 'јакo развијени прст, папак у копитара, обавијен тврдом рожнатом масом': коњско ~ (РСЈ2: 554)		
	потковица	1. 'савијена полукружна гвоздена плоча која се прикује запрежној стоци с доње стране копита ради заштите од озледа и клизања';	2. фиг. 'оно што је обликом слично потковици' (РСЈ2: 971)	
ПРЕДМЕТИ ПОВЕЗАНИ СА КОЊИМА	седло	1. 'седиште за јахача причвршћено за леђа јахаће животиње направљено од дрвета или коже';	2. геогр. 'најниже место између два узвишења, два планинска врха, планински превој'. 3. 'удубљење, улегнуће' (РСЈ2: 1186).	

Наведене именице сва своја значења уносе у семантичку структуру придева са значењем сличности у чијој се основи налазе, те у разматрању придевског значења сличности треба узети у обзир комплексно (како денотативно тако и конотативно) значење мотивне именице. Притом се творбена средства и механизми формирања придевског значења сличности код ових придева могу разликовати.

Сличност са коњем односно предметима повезаним са узгајањем коња готово увек се изражава експлицитно – употребом специјализованих суфикса, одн. творбених модела (изузетак је само придев *коњски*).

3.1. ПРИДЕВИ НА -АСТ

Најбројнији су придеви са суфиксом *-аст* (једанаест примера): *коњаст*, *кобиласт*, *пастушаст*, *ждребаст*, *рагаст*, *доратаст*, *кулашаст*, *гриваст*, *копитаст*, *потковичаст* и *седласт*.

Анализом примера преузетих из Корпуса српског језика² и са интернета могу се утврдити одређене специфичности у семантици ових придева.

1) КОЊАСТ 'који је као коњ, крупан, незграпан'; 'који је као у коња': ~ жена; ~ зуб (РСЈ2: 553). Ако је судити по ексцерпираним примерима, са коњем се најчешће пореди жена. Поређење се заснива на семама изгледа, одн. облика, при чему се углавном пореде делови тела – крупни, велики зуби, одн. вилице; издужено лице, лик, *фаца*, глава, као и незграпан, груб, кошчат изглед у целини (жене које физички подсећају на мушкарце, не поседују женственост у себи). Придевско значење формира се на основу физичких особина коња (денотативно значење мотивне именице), али најчешће уз актуелизацију конотативне семе (експресивност – пејоративност) када се придев односи на човека. Уколико се придевом описује друга животиња (један пример), придев није експресивно маркиран. Уп.:

Ноге су јој дебеле, зуби *коњаст*, груди упале, а тело као стогодишње стабло; наредник Гавра Радуловић подиже руку у којој држи два барена кромпира, и, жваћући огромним, *коњастим* вилицама ту једину храну, која је, у хладним казанима, ове вечери допремљена на положај; Имао је плаву испеглану косу манекена, прозрачан тен на *коњастом*, избријаном лицу и воденомодре очи под наочарима; Никада ми није била лепа. Има *коњасту* фацу; Он је стварно шмекер, а гђа је све само не заносна, како се пише. *Коњасту* фацу има, болесно мршава, па тако атрактивном гардеробом надокнађује све минусе; Те приземне форе [...] гаранција, *коњаста* фаца итд. Како да знаш за познату глумицу кад никад ниси био у позоришту! Гаранцију има веш машина или бојлер, али не и ова слатка и симпатична девојка. А тек то за *коњасту* фацу... од твоје сигурно није *коњаст*ија;

Тапири су сисари копитари са непарним бројем прстију. [...] Имају *коњасту* главу која се продужава у кратку и голу сурлу.

² <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>

2) КОБИЛАСТ погрд. 'који има неке особине кобиле, који је укрућен, лен'. – *Кобиласт* је он, мој брате, и дебеле коже на образу (Лика, Богдановић Ј., РЈА). (РСАНУ т. 9: 687). Значење овог придева у РСАНУ означено је квалификатором погрд. (погрдно). Конотативне семе су нераздвојни део основног значења придева будући да се због изузетно крупне величине ових животиња поистовећивање са њима доживљава као крајње непожељно. Са кобилом се пореди само жена, и то њен мушкобањаста, крупан, груб изглед, грађа у целини – нема примера за поређење појединих делова тела. А једини пример за поређење мушкарца је из РСАНУ: *Кобиласт* је он, мој брате, и дебеле коже на образу. Поређење се врши на основу човековог доживљаја перцептивно уочљивог својства и садржи оцену истог. За разлику од придева *коњаст*, није забележен ниједан пример без експресивне маркираности. Свакако је код ова придева доминантно квалитативно значење (у односу на чисто компаративно какво је, рецимо, код придева *потковичаст*, *седласт* и сл.). Уп.:

А сам израз „Брза фотографија” се користи за описивање девојке *кобиласте* грађе; високе жене су мушкобањасте, неспретне, *кобиласте*; Управо је о Килибарди писано да је коњаста, мушкобањаста, *кобиласта*, огромна и шта све већ не, а жена је сан снова лепа и згодна; Тако може и ова *кобиласта* неписменуша; Толико је краваста и *кобиласта* да је то за не поверовати. Могла је бар једном (кад су је већ уљудили у ону вечерњу хаљину) да одглуми елеганцију и културност; Каква бре Марија Килибарда? Она уста кад отвори па кад почне да лупета онако брзо, пожелим да је никад не чујем. *Кобиласта* је, мушкобањаста, брзо прича;

3) ПАСТУШАСТ нар. 'неушкопљен, неујаловљен (о коњу)' (РСЈ2: 902); 1. 'који је неушкопљен, неуштројен'. Вук Рј. 2. 'који је плаховит, бесан као пастух' (РМС т. 4: 354). Квалификатором стилског домена нар. (народски, покрајински) означено је значење овог придева, што упућује на његову стилску ограниченост, а то потврђује и одсуство примера у Корпусу и на интернету.

4) ЖДРЕБАСТ 'сличан ждребету' (РСЈ2: 351). Само је неколико забележених примера. Поређење се заснива на физичком изгледу, на денотативном значењу лексеме *ждребе*. Притом се углавном пореде делови људског тела – дуге руке, ноге, одн. дуг, издужен врат:

Своју средњошколску љубав одмах сам препознао по карактеристично свинутом носу у облику кукe и дугом, *ждребастом* врату; Сид је ушла у собу бришући пешкиром косу, још влажну од туширања. Била је босонога, полуодевена, дугих *ждребастих* руку и ногу; Хибз дечак је искористио своју прилику и ударио незграпног и *ждребастог* ванземаљца песницом по лицу, и срушио ослабљеног ванземаљца као кулу од карата;

Придеви 5) РАГАСТ 'који је као рага, слаб, изнемогао' (РСЈ2: 1082); 6) ДОРАТАСТ 'тамнорић (о боји)'; 'који је такве боје (обично о коњу)' (РСЈ2: 293); 'тамнорић, мрк (о боји)'; 'који је такве боје (најчешће о коњу)' (РСАНУ т. 4: 567) и 7) КУЛАШАСТ 'који је као кулаш (1а), одн. као код кулаша (1а);

пепељаст, жућкастосив' (РСЈ2: 598) стилски су ограничени. Иако у референтним речницима нису означени квалификаторима *народски* или *архаично*, нема потврда из савременог језика.

Придевом *рагаст* поређење се врши по физичком изгледу, изнемоглости, слабости. Налазимо само један пример из дела Бранка Ћопића у РМС: – Показивао [је] на своју *рагасту* црну кобилу (РМС т. 5: 321). На другој страни, код придева *доратаст* и *кулашаст* значење сличности заснива се на семи боје (тамнориђа мрка; одн. пепељаста, жућкастосива). Сви забележени примери опет су само из РСАНУ, уп.:

Смешлио се у *дорасту* браду (Моск. 1, 174) (РСАНУ т. 4: 567) – овде се са бојом коњске длаке пореди боја браде, а у примеру: Угледа ... ножурине у *кулашастим* увијачима (Божић 2, 238) (РСАНУ т. 11: 5) – боја предмета (*увијач* 1. 'сукнена трака којом се обавија нога око гњата (део војничке опреме), завијач (3)' (РМС т. 6: 395)).

Придеви *гриваст* и *копитаст* у основи имају именицу која означава део коњског тела.

8) ГРИВАСТ 1. 'који има (бујну) гриву': ~ коњ, ~ јарац, ~ ован. 2. 'који личи, подсећа на гриву, сличан гриви, куштров, разбарушен; заталасан, валовит': ~ брада, ~ море (РСЈ2: 213). У семантици овог придева прожимају се значења сличности и хабитивности (обиља). Које ће се значење реализовати, зависи од односа значења именице као мотивне и главне речи, тј. од њихове заједничке семе (изглед/облик). Реализује се када се као главна реч налази лексема која означава неку природну појаву (талас), одн. биљку (жбуње), или, још чешће, делове људског тела (и то косу или браду) који имају заједничко својство са гривом – разбарушеност; заталасаност, валовитост. Уп.:

Црвено сунце већ је нестало иза хоризонта и *гриваст* таласи сјединили су се у мастиљасту пустињу; Козаци полегаше по гребену падаше, обраслом у *гривасто* ситно жбуње; он гледа пред собом тога крупног и чврстог човјека са мрком, неједнаком, *гривастом* брадом; Можда црнци са Емтивија голотиња белкиње личи на ескимки игло, да није Лидине *гривасте* црвене косе која кожу прљи пламеном благе извиђачке ватре; непријатељи признају да је он човек магнетске снаге, са очима које су благе и пророчке и широким раменима испод плавоседе, *гривасте* косе.

9) КОПИТАСТ 'који има облик копита, сличан копиту': ~ шака, копитасте ципеле (РСЈ2: 554). Са копитом се по облику пореде делови људског тела, предмети (обућа, грађевине), биљке (гљиве) и сл.:

Зграбивши оба писма, ишао је с њима по селу, хватао писмене и терао их да читају – не због себе, већ је старац хтео позном радошћу да се похвали пред целим селом. – Аха! Видиш какав је мој Гришка? А? – Он је дизао усправно *копитасту* шаку, кад би читач, спотичући се на слоговима, долазио до оног места где је Петар описивао Григоријево јуначко дело; Сврху самодопадања потврђују и детаљи које мушкарци или не примећују (боја лака за

нокте, модни детаљи, романтични, асексуални карнери), или се не могу свидети већини мушкараца, нпр. ципела са *копитастим* изгледом; Терминалне фаланге средњих прстију биле су издужене и благо *копитастог* облика, али је газио пуном дужином прстију по земљи и имао је субдигиталне јастучиће; Борова губа или копитница (лат. *Fomitopsis pinicola*) представља једну од најочљивијих и најчешћих врста гљива у четинарским шумама северне Земљине хемисфере. Углавном су *копитастог* облика; Бугарски је низао редом: улаз, вестибил предворје, дворану – гледалиште *копитастог* облика и бину.

И значење сличности придева *потковичаст* и *седласт*, изведених од назива предмета повезаних са коњима, заснива се на семи облика, одн. изгледа.

10) ПОТКОВИЧАСТ 'који је обликом сличан потковици': ~ амфитеатар (РСЈ2: 971). Са обликом, изгледом потковице пореди се изглед грађевине, одн. дела грађевине (тунела, основе, апсиде), облици рељефа (увала, територија) и, ретко, живи организми:

Откривени темељи су припадали једнобродној цркви са дубоком *потковичастом* апсидом; Зграда Извршног већа грађена је за управу Дунавске бановине од 1936. до 1939. године. То је објекат издужене затворене *потковичасте* основе; Упркос томе што су ископине у Лепенском виру и даље сензација светске археологије, на *потковичастој* дунавској ували код Доњег Милановца све је онако како је било пре тридесет година и више; Обедска бара се налази поред реке Саве, а од Београда је удаљена педесетак километара. *Потковичастог* је облика и пружа се од Купинова до Обрежа; *Потковичаст* облик територије Хрватске; Уморна од младости, Марта је села у топли песак. Прескакали смо крхке зелене лишајеве. Преко оштрих трава смо пришли језерцету. Ту су разбацане шлему сличне љуштуре „*потковичастих* краба” које уопште нису крабе већ бенигна чудовишта из рода *arachidna* стара 200 милиона година; Овај номограм израђен је само за високозасвођени и *потковичасти* облик тунела; Према условима хидрауличког рада облик попречног пресека треба да обезбеди највећи проток код одређеног пада и најмањег попречног пресека. Овим условима најбоље удовољавају кружни, високозасвођени и *потковичасти* облици;

11) СЕДЛАСТ 1. 'улегнут као седло': ~ нос, ~ брдо. 2. 'који има форму, облик седла (о коњским леђима)' (РСЈ2: 1186). Овај придев понајчешће се јавља као саставни део термина – у медицини (*седласт* нос), зоологији (*седласта* фока), али се среће и ван ових научних области – са седлом се по облику пореде слични облици рељефа из непосредног човековог окружења (улегнућа, заравни, стене, камење):

Чешће последице апсцеса су разарање квадрангуларне хрскавице, због чега настаје *седласт* нос; Уто с пакетом испод руке узрујано дотрча и на дечака налете мајка слепе продавачице. Веома слична кћери – исто онако *седластог*, готово усеченог носа; За разлику од својих родитеља, сребрнастосивог крзна, са тамним белегом на леђима, налик на седло, по којем су ови сисари и добили име, новорођенчад су прекривена као снег белом паперјастом длаком. [...]

Када дође на свет, *седласта* фока тешка је десетак килограма; Најскупљи су, каже, седласти фазани, који су и врло ретки; руковети прљаве, разгажене сламе донесене за узглавље крај излизаних четвртастих и *седластих* каменова; Викторија је за два сата одбачена тридесетак метара на североисток; прелазила је Мабунгуру, камениту област са расутим блоковима цијенита ванредно углачаним и сва чворугава од *седластих* стена налик на самаре; На горњем делу стене налази се мало *седласто* улегнуће; На заравњеној стеновитој стрмини која се диже с оне стране пута, као какав висок зид, открива у стени усправну равну усеκлину која би могла сасвим одговарати, као симетрична друга половина, каналу на *седластој* заравни, тим пре што се и на стрмом засеку могу јасно разликовати два различита слоја: горњи, тамнији, и доњи, светлији и сипкастији.

Поређење са деловима коњског тела или са одговарајућим предметима заснива се на денотативном значењу именице.

3.2. ПРИДЕВИ НА -ОВИТ

Један придев изведен је уз помоћ суфикса *-овит*: *ајгировит* 'неуштројен, неушкопљен (о коњу)'; фиг. пеј. 'похотљив, путен': ~ човек (РСЈ2: 20).

Ајгир је турцизам (и архаизам) којим се означава 'ждребац, пастух' и осим тога у преносном смислу, пејоративно, као што смо већ навели, може означавати и похотљивог човека. Истим семантичким процесом добијен је и придев са значењем сличности *ајгировит*, чије се значење заснива на конотативном значењу именице, па је у семантици придева садржан и елемент оцене, тј. експресивно је обележен. Са ајгиром се пореди понашање мушкарца, његова похотљивост.

У Корпусу налазимо само једну потврду: – Хајде да те оженим овим бичем – предложи Астахов. – Зашто бичем? – Зато што си *ајгировит*. – Мораћемо га уштројити! – Уврнућемо му, као бику. Смејући се, козаци пођоше касом.

3.3. СЛОЖЕНИ ПРИДЕВИ

Забележено је и пар сложених придева: *коњоглав* и *коњоглаваст* 'који има главу налик на коњску' (РСЈ2: 553).

У РСАНУ уз одредницу *коњоглав* налазимо објашење о пореклу овог придева: *Коњоглав* је сложена ријеч и то придјев, који је Матавуљ³ добро сковао (Жив. Ј., БК 1906, 1468) (РСАНУ т. 10: 195), а уз одредницу *коњоглаваст* цитат управо из Матавуљевог дела: – Бјеше висок, снажан... „коњоглаваст” (што кажу Херцеговци кад је човек необична и дуга лица) (Мат. 3, [Са Јадрана, приче, Београд, 1891], 93). (РСАНУ т. 10: 195). Могло би се стога рећи да овај придев представља архаично и локално околиционално образовање. Но, неки примери показују да се, опет као околиционализам, среће и у савременом српском језику, у разговорном стилу:

Ко у АБА лиги има уговор до истека lock outa сем *коњоглавог* гробара; замислите колико морате бити мали и јадни па да браните *коњоглавог* овцоглавог и говеђоглавог... бљак.

³ Симо Матавуљ (Шибеник, 12. септембар 1852. – Београд, 20. фебруар 1908) био је српски писац из Далмације, који припада епохи реализма.

3.4. ПРИДЕВ КОЊСКИ

Само у творби придева КОЊСКИ 1. 'који се односи на коња (1а), на коње, који је у вези са коњем, са коњима'; 'који је као у коња, незграпан, неспретан': ~ траг, ~ запрега, ~ рзање, ~ корак. 2. 'фиг. разг. тежак, напоран': ~ живот, ~ рад (РСЈ2: 553) изостаје експлицитно творбено средство за означавање сличности⁴ – наведени придев изведен је суфиксом *-ски*, чијим додавањем настају деривати са општим односним значењем, који се односе „на множину или на било којега појединца” (Babić 2002: 408). Придевско значење сличности резултат је семантичког процеса и реализује се углавном у оквиру одређених колокација. Поред денотативног значења мотивне именице, придевско значење може укључивати и конотативне семе (пејоративност) када се референт односи на човека. Док се придевом *коњаст* са коњем пореди и изглед човека/жене у целини, придевом *коњски* пореде се само делови људског тела. Поређење се заснива на различитим својствима коња:

а) сема изгледа/облика дела коњског тела +/- сема величине

коњски реп 'женска фризура косе везане на темену' (Дугачку плаву косу везује у *коњски* реп и обично носи наочаре с тамним стаклима; Било је данас занимљиво посматрати шармантну Никол Кидман, са *коњским* репићем);

коњски зуб 'веома велик, крупан зуб' (неком кривом, турском сабљом у руци, велике главе, бркат, а из уста су му мало вирили дуги, *коњски*, зуби; а тело му се грчи и тресе и како се човек упиљи у њега забезекнуто и поново показа своје прљаве *коњске* зубе) (укључује и сему величине);

б) сема величине:

коњска доза 'велика, врло јака доза' (После једног у низу покушаја самоубиства *коњском* дозом лекова он лежи везан лисицама за кревет)

коњска инјекција 'велика доза' (Лекар ми је дао неку *коњску* инјекцију за опуштање леђних и вратних мишића; Без обзира на велики повратак баса и клавијатура, главни јунак *Norfolk Coast* остаје Без Ворн, који је бенду убризгао *коњску* инјекцију адреналина);

коњске сузе 'интензиван, необуздан плач' (низ избраздано лице сливале су му се крупне *коњске* сузе; мени причаш, ја када сам изашла *коњске* сузе сам лила. Просто ме је сада срамота тога. Мислим да се оне цуре чудиле, шта ли се десило; Никад нисам никоме желела зло али тим људима који су га убили желим да лију *коњске* сузе и да све моје исплакано буду само кап у мору њихових);

в) сема понашања⁵:

коњски напор 'напор непримерен човековој способности подношења' – мотивација се заснива на слици животиње која је, због своје физичке снаге и

⁴ Мада и творба речи није само формални, већ и врло сложен семантички процес.

⁵ Имамо у виду оне елементе значења који се односе на начин живота, као и недиагностичке, приписане особине које се испољавају у одређеним активностима и по којима су коњи упечатљиви.

изузетних способности, коришћена за обављање физички тешких, напорних послова;

г) сема снаге, издржљивости:

коњски живци 'јаки живци' (Не само што наш шеф има *коњске* живце, већ је и комплетна личност; Међутим, ја сам живац, а он има *коњске* живце. Искрено, обе бих их бацио у Саву).

4. ЗАКЉУЧАК

Може се рећи да *коњ* и *кобила* представљају афективне појмове за Србе или, тачније, да ови појмови могу (али не морају нужно) имати афективни интензитет. Негативна експресивна вредност долази углавном услед замене зооморфне архисеме антропоморфном.

Чини се да на изразиту афективност придева *кобиласт* и *коњаст* утиче то што се њима може изражавати поређење са коњем, кобилном у целини. У творби ових придева најизраженија је полисемантичка дисперзија (полисемантичко ширење⁶) лексема *коњ* и *кобила* и долази до актуелизације конотативних сема у највећој мери. Занимљиво је да се придев *коњаст*, у чијој је основи зоонимски назив мушког рода, углавном користи за физичку карактеризацију жене⁷.

Употреба других придева у чијој је основи лексема хипоним *коња* стилски је ограничена. Ови придеви представљају архаични лексички слој језика и говоре заправо о некадашњој повезаности припадника српске лингвокултуралне заједнице са коњем. Највише потврда налазимо управо за придеве *коњаст* и *кобиласт*, који су фреквентни и у савременом српском језику и чије се значење удаљава од чистог значења компаративности будући да укључује и конотативно значење мотивне именице, тј. садржи елемент оцене.

На другој страни, поређење са деловима коњског тела, као и са одговарајућим предметима везаним за коња и даље је живо, заснива се на денотативном значењу именица (на семи облика), без експресивне маркираности (афективности).

ЛИТЕРАТУРА

Гортан-Премк 1997: Гортан-Премк, Д. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ. **Gortan-Premk 1997:** Gortan-Premk, D. *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.

Драгићевић, Пипер, Стефановић 2011: Драгићевић, Р., Пипер, П., Стефановић, М. *Обратни асоцијативни речник српскога језика (II део: од реакције ка стимулусу)*. Београд: Београдска књига, Службени лист, Филолошки факултет у Београ-

⁶ в. Гортан-Премк 1997: 58.

⁷ У вези с тим в. С. Новокмет: „зоонимски називи мушког рода могу у оквиру негативно конотираних, тј. непожељних обележја пренети своју рефеницију на жене” (Новокмет 2016: 343).

ду. **Dragičević, Piper, Stefanović 2011:** Dragičević, R., Piper, P., Stefanović, M. *Obratni asocijativni rečnik srpskoga jezika (II deo; od reakcije ka stimulusu)*. Beograd: Beogradska knjiga, Službeni list, Filološki fakultet u Beogradu.

Новокмет 2016: Новокмет, С. *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет. **Novokmet 2016:** Novokmet, S. *Semantička analiza leksema koje označavaju životinje u savremenom srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.

РСЈ2 2011: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска. **RSJ2:** *Rečnik srpskoga jezika*, Novi Sad: Matica srpska.

РМС 1967–1976: *Речник српскохрватског књижевног језика* (I–III Матица српска – Матица хрватска, IV–VI Матица српска), Нови Сад: Матица српска, 1967–1976. **RMS:** *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, (I–III Matica srpska – Matica hrvatska, IV–VI Matica srpska), Novi Sad: Matica srpska.

РСАНУ 1959–: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: САНУ. **RSANU 1959–:** *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, I–, Beograd: SANU.

ФРСЈ 2012: Оташевић, Ђ. *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј. **FRSJ 2012:** Otašević, Đ. *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.

Babić 2002: Babić, S. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus.